

Summary

Vashchuk B. Mandatory defense counsel in criminal proceedings.

The article is a comprehensive analysis of legislation and scientific works in the field of compulsory participation of defense counsel in criminal proceedings. On this basis, the author draws attention to the imperfection of certain rules of criminal procedure law governing mandatory participation of defense counsel, and formulates proposals for their improvement.

Key words: defense counsel, the right to protection, suspected person, accused person, special pre-trial investigation, and special proceedings.

УДК 343.827

Н. В. КОЛОМІЄЦЬ

Наталія Володимирівна Коломієць, кандидат юридичних наук, доцент Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАМІНУ НЕВІДБУТОЇ ЧАСТИНИ ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ ТА ПРАКТИКИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ (ЧАСТИНА 1)

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким – складний багатоцільовий інститут. Його наявність покликана стимулювати процес виправлення засуджених у місцях позбавлення волі, забезпечити закріплення й розвиток результатів їх виправлення при відбуванні більш м'якого покарання, призначеного у порядку заміни. В кінцевому результаті заміна покликана сприяти превентивним цілям покарання.

Метою даної статті є спроба визначення основних напрямів удосконалення законодавства про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким та практики її застосування. Враховуючи значний обсяг матеріалу, стаття складатиметься з двох частин.

Питання кримінально-виконавчого права були і є у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, таких як: В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. О. Глушков, О. М. Джу́жа, Т. А. Денисова, О. Г. Колб, В. О. Корчинський, О. В. Лисодєд, Р. М. Підвисоцький, В. М. Романов, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, С. Я. Фаренюк, С. В. Царюк, Ю. В. Шинкарьов, І. С. Яковець та ін. Проте питання удосконалення заміни невідбутої частини покарання більш м'яким залишаються поза увагою вчених.

Одна із найближчих цілей застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким є стимулювання процесу виправлення і заохочення засудженого, який став на шлях виправлення. Менш наблизеними цілями даного правового інституту є: забезпечення закріплення й розвитку результатів виправлення засуджених після звільнення; запобігання вчиненню ними нових злочинів як в період відбування більш м'якого покарання, так і після його відбуття. Практичні працівники органів і установ виконання покарань виділяють ще одну мету вказаного правового інституту – це механізм розвантаження місць позбавлення волі. Такої думки дотримується 28 (13,9 %) опитаних нами осіб. При цьому 8 (3,9 %) не готові дати відповідь.

Одним із напрямів досягнення цілей заміни є удосконалення законодавства про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким.

Аналіз рішень судів свідчить про певну недосконалість та наявність у нормативному регулюванні й практиці застосування до засуджених передбачених законом заохочувальних норм непоодиноких прогалин та відсутності одноманітності у вирішенні вказаних питань¹.

Однією із гострих проблем застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким на сьогоднішній день є питання про те, яке покарання може бути застосоване на заміну попередньому. Спробуємо проаналізувати його.

Багато авторів вважає, що на заміну невідбутої частини покарання більш м'яким може бути застосоване будь-яке із покарань, що йде за ним за тяжкістю покарань². Автори науково-практичного коментарю кримінального кодексу України М. І. Мельник та М. І. Хавронюк зазначають, що закон не забороняє заміну невідбутої частини покарання на будь-яке покарання, яке є більш м'яким. Тому позбавлення волі може бути замінене засудженому не тільки на обмеження волі, а, наприклад, на арешт або виправні роботи, тощо. Так само й обмеження волі може бути замінене не тільки на арешт³. Такої думки дотримувались і автори коментарю Кримінального кодексу Латвійської РСР, вважаючи, що заміна можлива будь-яким покаранням, за винятком випадків, коли заміна призначеного судом покарання іншим заборонена кримінальним законом. Так, наприклад, позбавлення волі можна замінити будь-яким покаранням, окрім штрафу, оскільки ч. 5 ст. 29 Кримінального кодексу не допускає заміну позбавлення волі штрафом⁴. І. Д. Перлов також був прибічником

ідеї, відповідно до якої суд має право обрати будь-який вид покарання, окрім штрафу⁵. Як зазначає А. В. Жуков, відсутність чітких законодавчих формулювань щодо вибору покарання стимулювало вчених до дискусії у всі часи⁶.

Ю. М. Ткачевський переконаний, що незважаючи на відсутність прямої законодавчої заборони застосувати будь-яке м'яке покарання не варто, така заміна може бути недоцільна й неможлива. Його міркування зводяться до наступного. Система, або, як інколи називають, «сходи» покарань дають змогу у загальних рисах визначати принципи здійснення заміни одного покарання іншим. Якщо здійснюється заміна одного покарання більш м'яким, нове покарання повинно бути розміщене нижче у системі покарань і навпаки – при заміні покарання більш тяжким покарання, призначене у порядку заміни, повинно розміщатись в системі вище⁷. На його думку, позбавлення волі (з урахуванням наведених винятків) може бути замінено будь-яким покаранням. Послідовність такої заміни не обов'язкова, тому позбавлення волі одразу може бути замінено на виправні роботи⁸.

Одним із обмежень при заміні може бути лише вид покарання у контексті строковості, адже на засудженого протягом цього часу необхідно здійснювати виправний та виховний вплив для закріплення успіху, досягнутого у процесі відбування покарання, призначеного за вироком суду⁹.

Проте, як видається, ці твердження не є правильними, оскільки все викладене суперечить КК України. Передбачені у ст. 51 КК України види покарань являють собою їх систему і, отже, знаходяться у певному співвідношенні, взаємозв'язку і взаємодії один з одним. Тому всі види покарання розташовані в ст. 51 КК України у суворо визначеному порядку і перелічені в послідовності від менш суворого до більш суворого.

У науковій літературі вносились пропозиції про поетапне застосування різних видів дострокового звільнення: після відбуття певної частини призначеного покарання – переведення на будівництво народного господарства у порядку умовного звільнення, а вже потім – умовно-дострокове звільнення¹⁰.

Цікавою видається позиція авторів теоретичної моделі кримінального кодексу. Вони досить змістовно розписали, що чим замінюється. Наприклад, позбавлення волі – направленням у колонію поселення, колонія поселення – обмеженням волі, обмеження волі – виправними роботами і т.д.¹¹. На жаль, законодавець відійшов від такої суворої регламентації. У свою чергу, це не усунуло такого явища, як зловживання судовим розсудом, що досить часто негативно впливає на застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

Слід зазначити, що ідея про встановлення диференційованих меж пом'якшення покарання не нова для вітчизняного законодавства. Так, в одному із проектів КК, підготовленому робочою групою Кабінету Міністрів України в 1994 р., у ч. 2 ст. 69 КК України передбачалося, що суд, замість позбавлення волі, вправі призначити обмеження волі або арешт, замість обмеження волі – арешт або виправні роботи, замість арешту – виправні роботи, замість виправних робіт – штраф або обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду¹².

На нашу думку, таке положення проекту може цілком сприйматись і щодо ст. 82 КК України. Порівняльна суворість (строгість) покарання є саме тим критерієм, який покладено в основу побудови законодавчого переліку покарань. Тому цей перелік являє собою своєрідну «сходинку покарань», у якій кожному окремому виду покарання відведено певний щабель, який відповідає ступеню його суворості. На верхньому щаблі цих сходів знаходиться найменш суворий вид покарання (штраф), а на нижньому – найбільш суворий (довічне позбавлення волі). Суд, визначаючи більш м'яке основне покарання, керується переліком видів покарань з урахуванням їх розташування в системі покарань, зазначених в ст. 51 КК України, визначаючи одне із більш м'яких його видів. Отже, при заміні покарання більш м'яким суд може застосувати покарання лише на один щабель вище. У результаті, позбавлення волі може бути замінено виключно – обмеженням волі, а обмеження волі – лише виправними роботами. При цьому не слід забувати, що навіть у тому разі, коли засуджені утримуються на дільницях соціальної реабілітації або в колоніях мінімального рівня безпеки, вони все одно відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Вбачається, що це можна здійснити, наприклад, за рахунок чіткої формалізації правил переходу від одного виду покарання до іншого. Так, можна скористатись зарубіжним досвідом і піти шляхом визначення: а) видів покарання, до яких може перейти суд при пом'якшенні покарання (наприклад, як це зроблено в КК Франції¹³, КК Японії¹⁴); або б) не тільки видів покарання, а й їхніх меж, у рамках яких суд може призначити більш м'яке покарання (за прикладом КК Польщі¹⁵, КК Болгарії¹⁶).

Закон, надає суду право переходити до іншого, більш м'якого виду основного покарання, в той же час не встановивши яких-небудь вимог, критеріїв до такого переходу, за винятком настанови, що призначене таким способом покарання повинне бути більш м'яким, ніж попереднє покарання. Вважаємо, що таким формулюванням зазначеного способу пом'якшення покарання законодавець тим самим надав суду надмірно широкі повноваження в питанні індивідуалізації покарання. Однак існування такого широкого простору в сфері судового розсуду навряд чи можна визнати виправданим.

Прикладом зловживання судовим розсудом може бути постановою Галицького районного суду Івано-Франківської області від 11 травня 2007 р. під головуванням судді І. І. Мельника у справі № 5-122/2007. У відкритому судовому засіданні було розглянуто подання начальника Галицького ВЦ № 128 про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким засудженій Н., 1961 року народження, уродженки с. Кошаринці Бершадського району Вінницької області та жительки с. Висока Піч Житомирського району Житомирської області, українки, громадянки України, освіта середня, раніше не судимої. У ході судового засідання встановлено, що Адміністрація ВЦ № 128 разом із спостережною комісією Галицької РДА звернулася в суд

із поданням і просить замінити невідбуту частину покарання засудженій Н. на більш м'яке, так як вона своєю зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці *довела своє виправлення* (курсив мій. – К.Н.).

На підставі викладеного та ст. 82 КК України, керуючись ст. 407 КПК України (1960 р.) суд постановив: подання задовольнити, невідбуту частину покарання засудженій Н. у вигляді позбавлення волі замінити на 200 годин громадських робіт¹⁷. На якій підставі суд перейшов від позбавлення волі до громадських робіт, сказати важко. І такі судові рішення нашоухують на неоднозначні думки про зловживання судовим розсудом.

Аналогічне рішення суддею І. І. Мельник було прийняте у справі № 5-123/2007 щодо подання начальника Галицького ВЦ №128 про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким засудженій М., прийнявши рішення про заміну невідбутої частини покарання у виді обмеження волі на 240 годин громадських робіт¹⁸.

Такі рішення непоодинокі, загалом автор у ході дослідження нарахувала понад 100 подібних рішень, коли позбавлення волі одразу замінювалось або виправними, або громадськими роботами.

У ході дослідження нас цікавила думка практичних працівників щодо цього питання. У результаті анкетування отримано такі результати: 82 (40,6 %) опитаних осіб вважають, що позбавлення волі можна замінити обмеженням волі; 44 (21,9 %) – арештом; 36 (17,8 %) – виправними роботами; 40 (19,8 %) – громадськими. Отже, думка практичних працівників розділилась, хоча й відчувається перевага нашої позиції, відповідно до якої покарання має замінюватись східчасто тобто поступово.

У зв'язку з цим з метою забезпечення уніфікації правозастосовної практики, попередження випадків призначення безпідставно м'якого покарання при застосуванні ст. 82 КК України доречно було б на законодавчому рівні обмежити судовий розсуд у питанні вибору іншого, більш м'якого виду основного покарання.

Слід погодитись, що досить складно виробити які-небудь точно визначені, жорстко формалізовані критерії переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання. Однак відсутність у законі таких критеріїв позбавляє суд конкретних нормативно-правових орієнтирів при використанні розглянутого варіанта пом'якшення покарання, що призводить до різнобою в судовій практиці, коли в аналогічних правових ситуаціях застосовуються різні за ступенем суворості види покарань. Аналіз постанов про застосування ст. 82 КК України за регіонами показав наступні результати. Сумська область – покарання у виді позбавлення волі замінюють на обмеження волі. Івано-Франківська область – обмеження волі замінюють на громадські роботи. Миколаївська область – позбавлення волі змінюють на виправні роботи¹⁹. Донецька область – позбавлення волі замінюють на виправні роботи²⁰. Харківська область – позбавлення волі замінюють на виправні роботи²¹. У Полтавській та Київській областях позбавлення замінюють на обмеження волі²².

Уявляється, що більш раціональним є варіант удосконалення закону шляхом внесення до КК України вимоги, відповідно до якої суд розглядав би питання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким поетапно, східчасто. Для цього у законі треба визначити, що в таких випадках застосуванню підлягає найближчий за ступенем суворості вид основного покарання. І тільки якщо це основне покарання не може бути призначене у зв'язку з існуванням в КК України прямої заборони на його призначення до особи винного, суд послідовно розглядає можливість обрання інших видів покарання, перерахованих у ст. 51 КК України. При цьому кожний наступний вид використовується, якщо міра покарання не може бути призначена шляхом застосування попереднього виду основного покарання.

На нашу думку, нормативне закріплення такої вимоги допоможе запобігти надмірному пом'якшенню покарання насамперед за тяжкі й особливо тяжкі злочини. А також урегулює проблему неоднаковості застосування ст. 82 КК України судами України.

У зв'язку з викладеним пропонуємо до ст. 82 КК України внести зміни, доповнивши дану статтю ч. 5 наступного змісту: **«Більш м'яким покаранням вважається покарання, яке найближче за ступенем суворості від призначеного основного покарання. У разі прямої заборони на його призначення суд переходить до іншого покарання, перерахованого у ст. 51 цього Кодексу».**

«Частини 5 та 6 ст. 82 КК України у зв'язку зі змінами визнати частинами 6 та 7 відповідно».

¹ Опанасенков О. І. Проблеми застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням у період виконання-відбування покарання / О. І. Опанасенков // Вісник Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2009. – № 3 (46). – С. 65–70.

² Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. ; Х. : Юрінком Інтер-Право, 2001. – 416 с.

³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2005. – 1064 с.

⁴ Коментарій уголовного кодекса Латвійської ССР / М. И. Блум, Г. И. Бушуев, К. П. Витол и др. – Рига : Лиесма, 1967. – С. 138.

⁵ Перлов И. Д. Исполнение приговора в советском уголовном процессе : учеб. пособ. / И. Д. Перлов. – М. : Юрид. лит., 1963. – С. 162–165.

⁶ Жуков А. В. Замена наказания в уголовном праве России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. В. Жуков. – Самара, 2002. – С. 67.

⁷ Ткачевский Ю. М. Замена неотбытой части наказания более мягким / Ю. М. Ткачевский // Правоведение. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та. – 1981. – № 3. – С. 89.

⁸ Там само. – С. 89.

⁹ *Багрий-Шахматов Л. В.* Теоретические проблемы классификации уголовных наказаний / Л. В. Багрий-Шахматов, В. И. Гуськов. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1971. – С. 40.

¹⁰ *Гальперин И. М.* Использование наказания в борьбе с преступностью / И. М. Гальперин // Соц. законность. – 1974. – № 6. – С. 21.

¹¹ Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования / Г. З. Анашкин, С. В. Бородин, И. М. Гальперин и др. ; отв. ред. : С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1987. – С. 196.

¹² Проект Кримінального кодексу України підготовленого робочою групою Кабінету Міністрів України // Іменем Закону. – 1994. – № 50 (4821). – 16 грудня.

¹³ Уголовный кодекс Франции / пер. Н. Е. Крыловой. – СПб. : Юр. центр Пресс, 2002. – 650 с.

¹⁴ Уголовный кодекс Японии // Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии) : сб. законодат. матер. / под ред. И. Д. Козочкина. – М. : Изд-во «Зерцало», 2001. – 352 с.

¹⁵ Уголовный кодекс Республики Польша / пер. Д. А. Барилевич. – Мн. : Тесей, 1998. – 128 с.

¹⁶ Уголовный кодекс Республики Болгария / пер. с болгарского ; науч. ред. : А. И. Лукашов (пер.), Д. В. Милушев (пер.); вступ. ст. : Й. И. Айдаров. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 298 с.

¹⁷ Постанова Галицького районного суду Івано-Франківської області від 11 травня 2007 р. (справа № 5-122/2007 р.).

¹⁸ Там само.

¹⁹ Постанова Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 20 листопада 2007 р. (справа № 5-216/2007 р.); Постанова Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 11 листопада 2008 р. (справа № 5-218/2008 р.).

²⁰ Постановление Калининского районного суда г. Горловка Донецкой области от 20 июля 2007 г. (5-599/2007 г.); Постановление Кировского городского суда Донецкой области от 26 февраля 2009 г. (5-86/09 г.).

²¹ Постанова Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 28 лютого 2007 р. (5-77/2007 р.); Постанова Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 24 квітня 2007 р. (5-198/2007 р.); Постанова Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 12 квітня 2007 р. (5-142/2007 р.); Постанова Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 28 лютого 2007 р. (5-78/2007 р.).

²² Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 22 січня 2008 р. (5-11/2008 р.); Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 22 січня 2008 р. (5-13/2008 р.); Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 23 січня 2007 р. (5-29/2007 р.); Постанова Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 23 січня 2007 р. (5-30/2007 р.); Постанова Полтавського районного суду Полтавської області від 2 листопада 2009 р. (5-823/2009 р.); Постанова Полтавського районного суду Полтавської області від 3 листопада 2009 р. (5-838/2009 р.); Постанова Полтавського районного суду Полтавської області від 3 листопада 2009 р. (5-830/2009 р.); Постанова Полтавського районного суду Полтавської області від 26 листопада 2009 р. (5-925/2009 р.).

Резюме

Коломієць Н. В. Удосконалення законодавства про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким та практики її застосування (частина 1).

Стаття є продовженням циклу публікацій, присвячених вивченню проблем застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. У статті проаналізовано ряд законодавчих прогалин інституту заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та практики її застосування. Запропоновано пропозиції до Кримінального кодексу України (ст. 82), запровадження яких допоможе уникнути правових колізій при застосуванні заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Обґрунтовується пропозиція, за якою більш раціональним є варіант удосконалення закону шляхом внесення до КК України вимоги, відповідно до якої суд розглядав би питання про заміну... поетапно, схидачно.

Ключові слова: заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, засуджені, покарання, виправлення, заохочення.

Резюме

Коломієць Н. В. Совершенствование законодательства о замене неотбытой части наказания более мягким и практики ее применения (часть 1).

Статья является продолжением цикла публикаций, посвященных изучению проблем применения замены неотбытой части наказания более мягким. В статье проанализирован ряд законодательных пробелов института замены неотбытой части наказания более мягким и практики ее применения. Внесены предложения в Уголовный кодекс Украины (ст. 82), внедрение которых позволит избежать правовых коллизий при применении замены неотбытой части наказания более мягким. Обосновывается предложение, согласно которому более рациональным является вариант усовершенствованию закона путем внесения в УК Украины требования, в соответствии с которой суд рассматривал бы вопрос о замене ... поэтапно, ступенчато.

Ключевые слова: замена неотбытой части наказания более мягким, осужденные, наказание, исправление, поощрения.

Summary

Kolomyec N. Improvement of legislation to replace the unserved part of the punishment milder and practices (part 1).

The article is a continuation of the series of publications devoted to the study of problems of application replacing the unserved part of a more lenient punishment. This paper examines a number of legislative gaps Institute replacing the unserved part of the punishment milder and practices. Proposals submitted to the Criminal Code of Ukraine (article. 82), the introduction of which will avoid legal conflicts when using replace the unserved part of a more lenient punishment. Substantiated proposal is more efficient option to improve laws, by making claims to the CC of Ukraine, according to which the court would consider replacing ... gradually, in steps.

Key words: replacement of the unserved part of a more lenient punishment, prisoners, punishment, correction, encouragement.

В. І. ЦИМБАЛЮК

Валерій Іванович Цимбалюк, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри Національного університету водного господарства і природокористування

РОЛЬ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПИТАННІ ОЦІНКИ ПСИХІЧНОГО СТАНУ ОСОБИ

Сучасна юридична практика достатньо часто, виконуючи свої завдання, потребує проведення досліджень психічного стану певних осіб (потерпілих, підозрюваних, слідчих, цивільних відповідачів) та ін. Зокрема, застосовуючи виключення чи пом'якшення кримінальної чи іншої відповідальності душевнохворого обов'язково необхідно провести обстеження стану розумової діяльності та розумових здібностей за участю відповідних спеціалістів чи фахівців з метою оголошення справедливого рішення чи вироку суду.

Саме тому юриспонденція не може якісно розв'язати свої завдання (особливо вирішуючи питання психічного стану осіб, виключення чи пом'якшення кримінальної чи іншої відповідальності душевнохворого та інших) без психіатрії.

Метою статті є теоретичне та легальне визначення категорії «психіатрична експертиза», з'ясування ролі судової психіатрії в питанні оцінки психічного стану особи.

Різні питання проведення судової експертизи (зокрема й судово-психіатричної) стали об'єктами досліджень таких науковців: В. М. Абрамової, Г. О. Аубакірова, Р. С. Белкіна, І. Г. Вермеля, А. І. Вінберга, Г. Л. Грановського, І. М. Каплунова, Н. І. Клименка, Л. В. Кочневої та інших. Дослідження ролі судової психіатрії, як інструменту з'ясування питань з приводу психічного стану особи носить фрагментарний характер, а отже, є актуальним науковим пошуком.

Судова психіатрія є спеціальним відокремленим інститутом науки психіатрії, що покликана розв'язувати особливі специфічні завдання. Психіатрія та судова психіатрія мають схожі методи дослідження та здебільшого вивчають тотожні об'єкти дослідження (різні форми та види психічних хвороб). Різняться ж ці науки своєю метою та завданнями, що перед ними стоять.

Основним завданням судової психіатрії є дослідження психічних хвороб, що можуть мати місце в цивільному та кримінальному процесі.

Головна особливість судової психіатрії полягає в тому, що в своєму практичному розрізі вона тісно взаємопов'язана із юриспонденцією.

Під час юридичної практики достатньо часто стає необхідним проведення досліджень психічного стану певних осіб (потерпілих, підозрюваних, слідчих, цивільних відповідачів) тощо.

Ні для кого не є секретом, що застосовуючи виключення чи пом'якшення кримінальної чи іншої відповідальності душевнохворого обов'язково необхідно провести обстеження стану розумової діяльності та розумових здібностей за участю відповідних спеціалістів чи фахівців з метою оголошення справедливого рішення чи вироку суду¹.

Юристи різних спеціалізацій повинні володіти психіатричними знаннями, а навчальна дисципліна «судова психіатрія» має викладатись у всіх навчальних закладах, де готують юристів.

Суддя, прокурор, слідчий, адвокат повинні вміти якісно та ефективно застосовувати фахові знання спеціалістів інших галузей, зокрема судових експертів-спеціалістів².

Юрист-практик має на достатньому рівні володіти знаннями психології, адже саме при їх використанні та застосуванні можливо виявити, дослідити, розкрити злочин, а також здійснити профілактичні заходи щодо його попередження. Саме використання таких знань надає можливість встановити формування злочинного умислу, мотив вчинення злочину і деяких інших елементів та ознак складу злочину.

Завданням судового психіатра є не лише встановлення факту наявності психічного розладу та діагноз, а й визначення, чи психічнохворий міг володіти своїми діями в конкретній практичній ситуації. Така діяльність лікарів є ключовою при визначенні осудності, дієздатності чи їх антиподів.

На наш погляд, система завдань судової психіатрії має наступний вигляд:

1. Психіатричне обстеження і надання об'єктивних висновків, що стосуються осудності, неосудності чи рівня осудності особи, яка притягується до кримінальної відповідальності.
2. Проведення заходів щодо попередження девіантної поведінки душевнохворих осіб.
3. Обстеження осіб – учасників цивільного процесу, дії яких свідчать про їх незадовільний психічний стан.
4. Оцінка психічного стану свідків та потерпілих а також осіб, які захворіли психічними хворобами під час відбування покарання в місцях позбавлення волі.
5. Надання, в необхідних випадках, фахової психіатричної допомоги у проведенні слідчих, процесуальних дій та методики розслідування злочинів³.